यत्रायोध्याह्वयं भूप! पुरमिक्ष्वाकुभूभुजाम् ।
सनुराक्षति तत्रापि ततोऽभूद्विजयप्रदम् ॥
दुर्गभूमौ यजेद्दुर्गां दिक्पालांश्चैव द्वारतः ।
पूजयित्वा विधानेन जयं भूपः समाप्नुयात् ॥
अतो दुर्गं नृपः कुर्य्यात् सततं जयवृद्धये ॥"
इति कालिकापुराणे राजनीतिविशेषः ८५ अः ॥
(शैलभेदः । यथा, कालिकापुराणे । ७४ अः ।
"यत्र दुर्गाह्वयं शैलं शिवस्यास्ते महत्तरम् ॥")

दुर्गः, पुं, असुरभेदः । यं हत्वा चण्डिकाया दुर्गेति नामाभूत् । इति काशीखण्डम् ॥ (यथा, हरिवंशे । १६४ । ६ ।
"विन्ध्यवासिनीं दुर्गघ्नीं रणदुर्गां रणप्रियाम् ॥"
विष्णुः । यथा, महाभारते । १३ । १४६ । ६६ ।
"दुर्लभो दुर्गमो दुर्गो दुरावासो दुरारिहा ॥")
गुग्गुलुः । इति राजनिर्घण्टः ॥ (दुःखेन गम्यते अत्रेति । दुर् + गम् + अधिकरणे डः ।) दुर्गमे, त्रि । इति मेदिनी । गे, ६ ॥

दुर्गकारकं, क्ली, (निजक्षतवेष्टनेन दुर्गं करोतीति । कृ + "ण्वुल्तृचौ ।" ३ । १ । १३३ । इति ण्वुल् ।) वृक्षविशेषः । इति शब्दमाला । दुर्गकर्त्तरि, त्रि ॥

दुर्गतः, त्रि, (दुर् दुरवस्थां गच्छति स्मेति । दुर् + गम् + "गत्यर्थाकर्म्मकश्लिषेति ।" ३ । ४ । ७२ । इति कर्त्तरि क्तः ।) दरिद्रः । इत्यमरः । ३ । १ । ४६ ॥ (यथा आर्य्यासप्तशत्याम् । २६६ ।
"दुर्गतगृहिणी तनये करुणार्द्रा प्रियतमे च
रागमयी ।
मुग्धा रताभियोगं न मन्यते न प्रतिक्षिपति ॥")

दुर्गतिः, स्त्री, (दुष्टा क्लेशदायिनी गतिः ।) नरकः । इत्यमरः । १ । ६ । १ ॥ (यथा, देवीभागवते । ३ । १२ । ६८ ।
"कृत्वा यज्ञं विधानेन दत्त्वा पुण्यं मखार्ज्जितम् ।
समुद्धर महाराज! पितरं दुर्गतिं गतम् ॥")
दारिद्र्यम् । इति मेदिनी । ते, ११५ ॥ (यथा, महाभारते । १३ । ७० । ८ ।
"कथं भवान् दुर्गतिमीदृशीं गतो
नरेन्द्र तद्ब्रूहि किमेतदीदृशम् ॥")

दुर्गतिनाशिनी, स्त्री, (दुर्गतिं नाशयतीति । नश + णिच् + णिनिः + ङीप् ।) दुर्गा । यथा,—
"ब्रह्माण्डविजयस्यास्य कवचस्य प्रजापतिः ।
ऋषिश्छन्दश्च गायत्री देवी दुर्गतिनाशिनी ॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते गणेशखण्डम् ॥

दुर्गन्धं, क्ली, (दुर्दुष्टो गन्धो यस्य ।) सौवर्च्चललवणम् । इति हेमचन्द्रः । ६ । २७ ॥

दुर्गन्धः, पुं, (दुष्टो गन्धः ।) दुष्टगन्धः । तत्पर्य्यायः । पूतिगन्धिः २ । इत्यमरः ।१।५।१२ ॥ (यथा, सुश्रुते । १ । ३० ।
"सुगन्धं वेत्ति दुर्गन्धं दुर्गन्धस्य सुगन्धिताम् ।
यो वा गन्धान्न जानाति गतासुं तं विनिर्द्दिशेत् ॥")
आम्रवृक्षः । इति शब्दचन्द्रिका ॥ पलाण्डुः । इति भावप्रकाशः ॥ (दुर्दुष्टो गन्धो यत्र ।) दुष्टगन्धयुक्ते, त्रि ॥ (यथा, मार्कण्डेये । ८ । ८१ ।
"अथाजगाम त्वरितो धर्म्मश्चाण्डालरूपधृक् ।
दुर्गन्धो विकृतो रूक्षः श्मश्रुलो दन्तुरो घृणी ॥")

दुर्गन्धी, [न्] त्रि, (दुर्गन्धोऽस्त्यस्येति । दुर्गन्ध + इनिः ।) दुर्गन्धयुक्तः । इत्यमरटीकायां रायमुकुटः ॥ (यथा, मनुः । ६ । ७६ ।
"अस्थिस्थूणं स्नायुयुतं मांसशोणितलेपनम् ।
चर्म्मावनद्धं दुर्गन्धि पूर्णं मूत्रपुरीषयोः ॥")

दुर्गपुष्पी, स्त्री, (दुर्गं दुष्प्राप्यं पुष्पं यस्याः । जातित्वात् ङीष् ।) वृक्षविशेषः । केशपुष्टा इति ख्याता । तत्पर्य्यायः । मानसी २ बालाक्षी ३ केशधारिणी ४ । इति शब्दचन्द्रिका ॥

दुर्गमः, त्रि, (दुर्दुःखेन गम्यते इति । दुर् + गम + "ईषद्दुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् ।" ३ । ३ । १२६ । इति खल् ।) दुर्गः । दुःखेन गमनीयस्थानादि । इति शब्दमाला ॥ (यथा, महाभारते । ६ । १४ । ३५ ।
"पार्श्वतः केऽभ्यरक्षन्त गच्छन्तो दुर्गमां गतिम् ॥"
दुर्दुःखेन गम्यते ज्ञायते इति । दुर्ज्ञेयः । यथा, महाभारते । १३ । १४ । २६५ ।
"नमो वृषभवाहाय गजेन्द्रगमनाय च ।
दुर्गमाय नमस्तुभ्यमगम्यगमनाय च ॥"
पुं, विष्णुः । यथा, तत्रैव । १३ । १४६ । ६६ । विष्णुसहस्रनामकीर्त्तने ।
"दुर्लभो दुर्गमो दुर्गो दुरावासो दुरारिहा ॥"
असुरविशेषः । यथा, मार्कण्डेये । ९१ । ४४ ।
"तत्रैव च वधिष्यामि दुर्गमाख्यं महासुरन् ॥"
क्ली, वनम् । सङ्कटस्थलम् । यथा, महाभारते । १ । ८१ । ३० ।
"राजायं नाहुषस्तात दुर्गमे पाणिमग्रहीत् ॥")

दुर्गलङ्घनः, पुं, (दुर्गं दुर्गमस्थानं मरुभूम्यादिं लङ्घतेऽनेनेति । लङ्घि + करणे ल्युट् ।) उष्ट्रः । इति हेमचन्द्रः । ४ । ३२० ॥

दुर्गसञ्चरः, पुं, (दुर्गं दुर्गमस्थानं नद्यादिपरपारं सञ्चर्य्यतेऽनेनेति । सम् + चर + पुंसीति घः ।) संक्रमः । इत्यमरः । ३ । २ । २५ ॥ साँको इति भाषा ॥

दुर्गसञ्चारः, पुं, (दुर्गं नद्यादिपारदुर्गमस्थानं सञ्चर्य्यते गम्यतेऽनेनेति । सम् + चर + घञ् ।) दुर्गसञ्चरः । इत्यमरटीकायां स्वामी ॥

दुर्गा, स्त्री, (दुर्दुःखेन गम्यते प्राप्यतेऽसौ । गम + अन्यत्रापि दृश्यते । इति डः । दुर्दुःखेन गम्यतेऽस्यामिति । दुर् + गम + "सुदुरोरधिकरणे ।" ३।२।४८। इत्यस्य वार्त्तिकोक्त्या डः ।ततष्टाप् ।) नीली । इति मेदिनी । गे, ६ ॥ अपराजिता । इति शब्दचन्द्रिका ॥ श्यामापक्षी । इति राजनिर्घण्टः ॥ (नववर्षा कुमारी । यथा, देवीभागवते । ३ । २६ । ४३ ।
"नववर्षा भवेद्दुर्गा सुभद्रा दशवार्षिकी ॥"
अस्याः पूजाफलमाह । तत्रैव । ३ । २६ । ५० ।
"दुःखदारिद्र्यनाशाय संग्रामे विजयाय च ।
क्रूरशत्रुविनाशार्थं तथोग्रकर्म्मसाधने ॥
दुर्गाञ्च पूजयेद्भक्त्या परलोकसुखाय च ॥"
अस्याः पूजामन्त्रं यथा, तत्रैव । ३ । २६ । ६० ।
"दुर्गात् त्रायति भक्तं या सदा दुर्गार्त्तिनाशिनी ।
दुर्ज्ञेया सर्व्वदेवानां तां दुर्गां पूजयाम्यहम् ॥")
हिमालयकन्या । सा शिवभार्य्या गणेशकार्त्तिकयोर्माता च । तत्पर्य्यायः ।
उमा २ कात्यायनी ३ गौरी ४ काली ५ हैमवती ६ ईश्वरा ७ शिवा ८ भवानी ९ रुद्राणी१० सर्व्वाणी ११ सर्व्वमङ्गला १२ अपर्णा १३ पार्व्वती १४ मृडानी१५ चण्डिका१६ अम्बिका१७ । इत्यमरः ।१।१।३८ ॥ शारदा १८ चण्डी १९ चण्डवती २० चण्डा २१ चण्डनायिका २२ गिरिजा २३ मङ्गला २४ नारायणी २५ महामाया २६ वैष्णवी २७ महेश्वरी २८ महादेवी २९ हिण्डी ३० ईश्वरी ३१ कोट्टवी ३२ षष्ठी ३३ माधवी ३४ नगनन्दिनी ३५ जयन्ती ३६ भार्गवी ३७ रम्भा ३८ सिंहरथा ३९ सती ४० भ्रामरी ४१ दक्षकन्या ४२ महिषमर्द्दिनी ४३ हेरम्बजननी ४४ सावित्री ४५ कृष्णपिङ्गला ४६ वृषाकपायी ४७लम्बा ४८ हिमशैलजा ४९ कार्त्तिकेयप्रसूः ५० आद्या ५१ नित्या ५२ विद्या ५३ शुभङ्करी ५४ सात्त्विकी ५५ राजसी ५६ तामसी ५७ भीमा ५८ नन्दनन्दिनी ५९ महामायी ६० शूलधरा ६१ सुनन्दा ६२ शुम्भघातिनी ६३ । इति शब्दरत्नावली ॥ ह्रीः ६४ पर्व्वतराजतनया ६५ हिमालयसुता ६६ महेश्वरवनिता ६७ । इति कविकल्पलता ॥ सत्या ६८ भगवती ६९ ईशाना ७० सनातनी ७१ महाकाली ७२ शिवानी ७३ हरवल्लभा ७४ उग्रचण्डा ७५ चामुण्डा ७६ विधात्री ७७ आनन्दा ७८ महामात्रा ७९ महामुद्रा ८० माकरी ८१ भौमी ८२ कल्याणी ८३ कृष्णा ८४ मानदात्री ८५ मदालसा ८६ मानिनी ८७ चार्व्वङ्गी ८८ वाणी ८९ ईशा ९० वलेशी ९१ भ्रमरी ९२ भूष्या ९३ फाल्गुनी ९४ यती ९५ ब्रह्ममयी ९६ भाविनी ९७ देवी ९८ अचिन्ता ९९ त्रिनेत्रा १०० त्रिशूला १०१ चर्च्चिका १०२ तीव्रा १०३ नन्दिनी १०४ नन्दा १०५ धरित्रिणी १०६ मातृका १०७ चिदानन्दस्वरूपिणी १०८ मनस्विनी १०९ महादेवी ११० निद्रारूपा १११ भवानिका ११२ तारा ११३ नीलसरस्वती ११४ कालिका ११५ उग्रतारा ११६ कामेश्वरी ११७ सुन्दरी ११८ भैरवी ११९ राजराजेश्वरी १२० भुवनेशी १२१ त्वरिता १२२ महालक्ष्मीः १२३ राजीवलोचनी १२४ धनदा १२५ वागीश्वरी १२६ त्रिपुरा १२७ ज्वालामुखी १२८ वगलामुखी १२९ सिद्धविद्या १३० अन्नपूर्णा १३१ विशालाक्षी १३२ सुभगा १३३ सगुणा १३४ निर्गुणा १३५ धवला १३६ गीतिः १३७ गीतवाद्यप्रिया १३८ अट्टालवासिनी १३९ अट्टहासिनी १४० घोरा १४१ प्रेमा १४२ वटेश्वरी १४३ कीर्त्तिदा १४४ बुद्धिदा १४५ अवीरा १४६ पण्डितालयवासिनी १४७ मण्डिता १४८ संवत्सरा १४९ कृष्णरूपा १५० बल-